

بہ خہ رہا تن لہ نا قہا ییہ کا نی رمان۔۔۔ ئیدریس مستہ فا

ئاگاسا کریستی بہ نمونہ

”ئوئی کتہیک دہکات بہ رمان خہیا پہاوی نوسہر و وشہزانی و
وہڑی زان و ہر بہ تنہا ئہزمونہ شہسیہکان نیہ بہکو ئہو
بابہتہیہ کہ لہو رمانہدا نمایش دہکرہ۔ رمان چیرہکی درہڑ و
رووداوہکانی دنیای خہیا و ئارایش نیہ۔ رمان دہچہت ئہودیو
بابہتہ ہستیار و رووداوہ مہزنہکانہوہ جا چ ئاینی، شووناسی،
نہتہوہی، چینایہتی، کوشتارگہلی، دہداری۔۔۔ ہتہ بابہتگہلہک کہ لہ
دہرگای رابردوومانی داوہ و نہہیشتوہ و لہبہردہم دہرگاگانمان
ہہکورماوہ و چاوہہہی قسہ و گہہانہوہ و ہہوہستی ئیمہیہ۔“

رمان و چیرہک لہ یہک بازنیہ ئہدبی و تارادہیک ژانرہکی ئہدہبیدا
دہخولہنہوہ بہہام جیہاوازیہکی بنہہہہیان ہہیہ۔ سہربردہی
سہرہہلدانی رمان لہگہہ چیرہکدا زہمان و مہکانیان و ئہرک و
تہداروکاتی ئہدہہیان جیہاوازہ۔ رمان لہگہہ دنیای نوہی
سہرمایہداری و دہرکہوتنی چینی بورجوازیدا دہرکہوت لہ کا تہکدا
چیرہک ہی سہردہمہ کہ نہکانی پہش ئہوہ۔ رمان چیرہکی درہڑ نیہ تا کو
خہیا پہاوی و مہتہہ و رووداوہ دروستکراو و کہتایی خہش یان خہزین
بہتہ؛ بہکو رمان شوہنی رووداوہ گہورہکانہ، ئہو رووداوانہی
کہمہگہہ و مرہفایہتی دہہڑنن لہگہہ خہیاندا۔ رمان تہوہخنینی
ہہندہ چیرہک نیہ بہلکو کہکراوہی کہمہہی رووداوہ مہژوویہ
چارہنوسازہ یاخود ژیانی کہسہک و دوان و سیان و دہیان و سہدان
کہسہ کہ چارہنوسی کہمہگہہیہک و مرہفایہتی لہگہہ خہیدا دہنہخشہنہ
و ہہموو سنورہ شہسی و خہزانی و کہمہہایہتی و ئاینی و فہرہہنگی و
سہزداری و مہراپہکان دہبہہت و دہیہوہ ئہو دہقیقہتہ بگہہنہ کہ
وہک خہی ہہہوہ یان ہہیہ۔ دیارہ توانایی نوسہر لہوہدایہ بہ ئاستہ
زمانی و وہڑیہیہکی و خہیاہہ فراوانہکانی چہڑی ئہدہہی بہ رمان
دہدات تا کو خولہنہر لہگہہ مہژوویہک چ دوور یا نزیک یاخود
ئہستاگانہدا دہستہہنہ۔ نہرم بکات۔ دہی رمان لہو خاسیہتہ قوہہ
مہژوویہوہ لہدہدات کہ ہانمان دہدات ”لہکہہہنہوہ لہسہر رابردوو
بکہین گہر دہمانہوہ بہرہوہ ئاینہ بہہین“ وہک کہ نفیوشس دہہہتہ۔

زہرن ئہو چیرہک کہ درہژانہی ناوی رمانیان لہ نراوہ و لہ ئاستہ
جیہانیہکہشیدا ئاوها نوسراوہ۔ ئہو رمان و کتہہبانہی کہ

ناووناوبانگه کی جیهانی له خه دهگرن به تایبته له سه دهی
 رابردوووه تاكو ئیستا ههکاره که ی به ئوه گههتهوه که: یه کهم؛
 دهرفه ته مهژووی له ئاکامی بهشاییه که وه دروست ده به وه نه ده نوسه
 به یان هه ده که وه ده رکه ون وه که چن هه نه ده سیاسی وه پانه وانی سه ربازی
 وه ئاینی ده ده که ون له بواره کی مهژووی دیاریکراودا. مهژوو په یه ته
 له م به به تانه. دووه م؛ یاخود ده زگایه کی ده وه ته یان ده سه ته تداره ته
 له پشته وه یه جا ئه وه ده زگایه چ ده وه ته / سه ره کی وه ته یان حزبی
 ده سه ته تدار به ته یان سه خو ی به ته یاخود ره شنبیری به ته. خودی نوسه ره که
 وه نوسینه کانی وه له وه ده زگایانه ده که ته به ته په ی یان نا. ئه م له
 ده خه که دا دروست ده به ته که نه خو نه ره هه شیار هه سه وه نه نوسه ری باش
 به که وه ده ده که وه ته که هه موو توانا دارایی وه پانتاییه
 میدیاییه کانی به ده خه ته گه وه ئیتر نوسه ره ده به ته فه یله سوف وه
 ره ماننوسی وه شاعیر وه له که ره وه وه یه که دنیا هه واده وه ده ره وه ش دروست
 ده بن به به ناوی خو نه ره وه. سه یه م؛ ئه وه ره مان وه که ته به نه زه ره که م
 که خه یان به هه وه وه توانایی وه راسته گه یه کانی خه یان ده ره که وه ون وه
 په یامه کیان گه یان دووه، به لام که ده ره که وه ون ئیتر ون نه بوون وه
 هه میشه به زیندویی ماونه ته وه. هه موو ره مان به ناوبانگه کانی
 دنیا، به ناوبانگه م به ستم له وه ی روودا وه که سه ته ی به ناوبانگه کانی
 دنیا یه که وه که م گه یه کی له خه گرتوو که چاره نوسی مره فایه ته ته دا
 ساغ به ته وه به باشی یان مه حف به ته وه به خراپی، یاخود به ره وه
 ئایند ی نادیار چوون. ره مانووس وه شاعیر وه نوسه ری زه ره هه چ له
 ئاسته ناوچه یه که ی وه چ جیهانییه که ی که م ره وه وه ویزدان وه بیر وه
 هزریان هاوته یه له گه له نوسین وه که ته به کانیان.

ئاگاسا کریستی...

به نموونه چیره که په لیسیه کانی ئاگاسا کریستی. دروستکرنی روودا وه که
 وه که کردنه وه هه نه ده کاراکته ره به ده وریدا وه دانانی مه ته ته که له وه
 نه وه دا وه موحه یه ره کردنی خو نه ره به ده وه ی که هه یه ده هه نه،
 ئه وه ره مان نیه به که وه چیره کی دره نه یاخود که یسه کی په لیسیه
 له ره ره وه یه یا هه ره ناوه کی تری له ده نه ی له ی نه. ئاگاسا کریستی
 خه یایه خه به کاره نه وه له نوسینه که ته به کانی دا وه هه موو
 که ته به کانی یه که م ته نه به م ره گا وه شه واز وه جهری جودا جودا. هه ره
 ئه م مه ته یه بوونه شه که وه له سیسته م کی خو نه نه کرد له هه ره می
 ئه نتارییه که نه دا که ره مانه کی که به نه وه وه له سیسته می په ره ده
 وه خو نه نه هه ره م که وه ده ره نه چونه که له ویدا نه که هه له به که وه شه که
 شکاندنی تیدا یه سه به ته به بینین وه جیا واز نیشاندانی مره فه کهان.
 هه ره می ئه نتارییه که نه دا گه وره ترین هه ره می که نه دایه له ناو ده
 هه ره می تر دا که نزیکه ی نیوه ی دانیشه وانی گشت وه ته که ی تیدا یه وه

زیاتر له سه دا په نجای داهاتی ولات کښی لیو به ره هم دت، و لږ ویش به س ننتری سیاسی ه موو ک نن دا داد نرت به تایب ک خودی پایتختی ولات له ناو ئم ه رمدایه. وک سیستمی په روږد و خو نندنیش پلای یه کم می ه ی به تایب ک کم م زانکای ته دایه ک ئاسته کی نه ه ر ک نن دی به کو کیشو ږی ئ مریکا و جیهان نش ه ی له وان زانکای ته ر نته. به هرحا،

له گډ د ږک و تنی نه و یه کی نو له خو نندن و خو نندکار و سیستمی خو نندن ک ه ږی رخنه یی له گډ خ یدا به رجه سته د کات له ه ر د و ر یه کی په شووتر، سا مان یا خود ه ر د و ر یه کته بک د چته ژر پرسپارگ له کی رخنه یی وه. ر مانی "کاتک ه موو شته ک ون بوو" سالی ۱۹۳۹ به او د بته وه و به یه کک له په فرشته رین ر مانه کانی ئاگاسا کریستی داد نرت. له و د م وه تا کو ئیستا ملیه نان جار خو نندراو ته وه له لایه ن خه کانی ئه کادیمیست و رخنه گر و د زگای تایب ت و . هتد به م کس نه چوو ته س ر ئه و خا یه ک ته وای دیدی ئاگاسا کریستی و ر مانه ک د خ نه ژر رخنه ی نه و ی نو و دنیای نو وه ک د یانه وه ئاینده یه کی دی و جیاواز تر له و ی ه بوو دام زر نه ن. ئه و ر مانه به ئه نته سه میتیزیم وات د ژ جووی له ق م دراو. له و دا له و سفی کارا کته تر کدا به ناوی مستر م ریس په ناسی د کات به "پیاو به له جوو ک" یان کوو جوو ک" یا خود "له و ئه ستور کی جول ک یی." ئه مانه و سف نه ن به ته نها به کو ئه مانه عه ق یه تی جیاکارین، ر گ زپه رستین، ک ئه وانی دی به کم د بین به یه به بچوک په ناسه یان د ک ن.

ئ م ج ږه عه ق یه تانه له کارنامه ی ر مانوسه دیار کانی تریشدا ه ن. من ته نها ئاماز به دوان د م، فیه ر ه گ د م له ئ وروپا و به اختیار ع لیش له کوردستان. به نموونه فیکته ر ه گ ک خا و نی به ناوبانگترین ر مانی به نه وایان و نه تردامی پاریس به ئاشکرا و به شرم دده ت ئیمه ی فره رنسی د به بچین ئه فریقیا یه کان داگیر بک یه و خه کک ی فره ر شارستانیه بک یه. دیار پاوانخوازی و تانه چته ک نه نیاییم لای ه گ بریتی بوو له شارستانیه. له کوردستان به اختیار ع لی له "ر مانی" دوا ه مین ه ناری دونیا ک یدا له زاری خه یو به کارا کته ر کی گ رمیانی د نه ژنحیز و گ واد. له نه و ه موو ئه و کارا کته رانه ی له ناو ر مانه ک یدا ه ن ک ته پیدا ی سه رکردی داو نه پیس و مره فکوژ بوو به لام به ش شگ ر ناویان د بات جونک خه کی سه مانی و ناوچه ی سه مانه یه ک وشه ی کا یان په نالی له کات کدا گ رمیانیه ک ک قوریانی سیاس ته نه وان به عس و هیزی کوردیه و له تاو داد و به دادی ژیانی قورس و غ ریبی بوو به په لیس کچی ژنه ک ی به ئه خلاق د کات و د نه گ رمیانیه کی ژنحیز بوو.

گڏوادی بوو ژنځور کي د بريد بڼه مښلولي کان. ئېم وشي و وښفاني له زاري نه کتنه رځي و فني نه دري بڼه کي له زاري خوي نوسه رځي کي ه کار کي شير و نه خلقي سل مانچي تي نوسه رځي کي نه و رځي کي مڼي تي ه نه سل مانچي تي کان ه يانې بڼه رامبه ر بڼه ناوچي کاني تر له وانه گډميان نه و بڼه رځي ستي د کاتي له کاراکتي رځي ناو ر مان کي يدا. وکي چي رځي گار هاتي پښو بڼه هگ و ناگاسا ناو هاش رځي گار کي دتي پښي کي خي کي کتي بڼه کي بختيار علي تو ه بڼه بد نه د رځي کتي بخاني و دنيای خو ندي و يان.

نه واني سه رځي له و چي ند چيرک و نا وانه دا ثماژم پي کرد له دنيای ر مان و ر مان نوسيندا ز ر کي م د ردي کون چوني دنيای ر مان و ر مان نوسين ميواندار تي شتگي و رووداو گډور کاني کي چي ند بچوکيش بتي مڼووي کي نه خشان دوو له گډي خي دا کي نايندي بير و کردار مان ديار د کاتي. بڼه نموني ر مانې "دوايين پياوي دادو ر" کي ساي پي نجاگان له لايي ر مان نوسي فري نسي و نوسراو باس له رووداو کي مڼووي ه زاران سا د کاتي چي نايستاش مري د بتي قورياني هزرک کي تي مڼي کي ه زاران سا کي نه بڼه م ه ر ماو و کاريگري، کاريگر بڼه مانا تر سنا کي. کوشتي مري جوي له لايي نه وروپي و نايي نزا کريستيانه کاني له و تي مڼووي ه يي بڼه ردوام و ه ر دووبار د بتي و بڼه تي و مري بڼه خي دا بچي تي و بڼه تي و شرم کي چي ه ر د وريک له تي و تي خي داتي و. له کوردستان ش، ر مانې "نيشتماني سارا" و "خي مي مڼوور" نه و دوو ر مانن کي له دتي مڼووي نه مڼه ددا و نه و رووداو جريگي و فري مڼوور شکر او ان مان بڼه د خاتي و بڼه ردست کي نه د بوو بڼه ناگا بين له ياخود ناب بڼه چرکيک له يادي بکي يي. ر مانې "مڼه دام بڼه قاري" گډستاق فلي بڼه و "نا کار نينا" لي تي ستي دوو نموني بڼه رځي ستي دنيای چينا يي تين کي مري کي ژياني نوي مري قان ديار د کاتي. نه و دنيای چينا يي تي له ه ر کونج و کي له بڼه کي نه م دنيای دا بووني ه يي و بونيادي ه موو کي مڼي گډ کاني له سه ر د و له ه ر ولاتي کي و نيشتماني کي نه م جيهاني نه مڼه دا ه ن. نه م ر گزي زيندو و تي نه و دوو ر مان د سلمي ني. ديار ر مان زرن له بوازي تر دا ثماژي پي بدر بڼه م من تي نها نه م چي ند نموني يي ه ناو تي و بڼه پشتيواني باس کي م.